

A nevelés legnagyobb sikere az, ha ez a szabadon kialakított világnézet teljesen egyezik azzal, melyet a nevelő is magáénak vall.

*

A világnézet és nevelés viszonyának a kérdése, melynek vonatkozásait és lehető megoldásait itt röviden kifejtettük, mint láthattuk, két problémát foglal magában: a *teleologiai* és a *methodologiai* problémát.

A teleologiai probléma megoldása előfeltétele minden pedagógiai munkának, a methodologiai probléma pedig áthatja az elméleti és gyakorlati pedagógia egész területét. Ennek lépésről lépésre, nyomról nyomra való helyes megoldásától függ a nevelő munka sikere.

WESZELY ÖDÖN.

IRODALOM.

Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába. Budapest, 1920. Pantheon-kiadás. (XV, 319 l.) 80 K. — Második, javított kiadás. 1921. (XV, 318 l.) 100 K.

Ha valamely laikus hozzáfog Pauler *Bevezetésének* olvasásához azzal a szándékkal, hogy a filozófiában való járatlanságának megszüntetése végett hamarosan elméjébe szedje a filozófiai műveltség elemeit, csakhamar csalódva fogja letenni a könyvet kezéből s lemond arról, hogy ebből szerezze meg annak a filozófiai frázishalmaznak az ismeretét, mely a vele való csillogásra ugyan elégséges lehet, de komoly tudás számba nem megy. Az ilyen olvasó már az első fejezetekben oly nehézségekre fog bukkanni, melyeknek legyőzése messze fölülmulja erejét. Pauler könyve ugyanis nem kezdőknek vagy műkedvelőknek való ú. n. népszerűsítő munka, amilyenekben a népszerűség rendszeren a komolyság rovására, a könnyűség pedig a mélységére megy, hanem egyrészt tájékoztató a ma filozófiájának valamennyi főproblémájáról olyanok részére, akik az ily problémák megértésére kellő készütséggel s a filozófiai műnyelvben megfelelő jártassággal rendelkeznek, másrészt bevezetés a szerzőnek saját filozófiájába. Munkájának legjellemzőbb vonása t. i. — s ezt itt mindjárt ki akarjuk emelni — az, hogy minden lapja a szerző egyéniségének bélyegét hordja magán. Ez az egyéni bélyeg pedig egy teljes öntudatossággal kialakított, a problémák legmélyebb gyökeréig végiggondolt, zárt egészet alkotó világnézet eredménye, amely világnézetnek jól megalapozott magaslatairól tekinti át a jeles magyar gondolkodó biztos szemmel a filozófiának egész területét s ugyanonnan világítja meg számunkra is a maga tekintetének sugárkévéjével. Bár rendszerébe beolvasztja mindazt, ami értékeset a maga szempontjából az emberi gondolkodás nagy képviselőinél (különösen Aristotelesnél, Leibniznél és Bolzanónál) talált, de oly módon végzi ezt, hogy világképe nem

a mozaik, hanem a szerves egész benyomását teszi. Világfelfogása Böhme mellett a második számottevő, bár ezideig jórészt csak vázlatosan kidolgozott magyar filozófiai rendszer. Műve a filozófia kérdéseit problémakörök szerint, tehát rendszeres formában tárgyalja, de röviden minden egyes problémakör történeti fejlődését is megismerteti. Az egész könyv így hat nagy fejezetre oszlik, melyeknek elseje a filozófia mibenlétével, a szaktudományokhoz való viszonyával, felosztásával és módszerével foglalkozik. A második fejezet a logika, a harmadik az etika, a negyedik az esztétika, az ötödik a metafizika, végül az utolsó az ideológia (fenomenológia, relációelmélet, kategóriaelmélet, értékelmélet) problémáiról szól.

Bármily érdekes és tanulságos volna elmerülni egy kissé a mű részleteiben, szemügyre venni szempontjait, módszerét, alapelveit, célkitűzéseit, új eredményeit, esetleg összevetni Külpa és Windelband hasonló rendeltetésű alkotásaival, mindezzel itt, különösen a mostani viszonyok között, nincsen terünk; meg kell elégednünk azoknak a vonatkozásoknak kiemelésével, melyek a pedagógiai érdeklődés körébe esnek. Ebből a szempontból pedig Pauler *Bevezetésének* etikai része jön tekintetbe. Az etikának két irányban van elsőrendű fontossága a pedagógiára nézve. Először ez a tudomány tűzi ki a nevelés általános célját, másodsor ez ad felvilágosítást a különleges erkölcsi nevelés részletes feladatairól. Mindkét szolgálat egyformán nagy jelentőségű. Megvalósításra kitzított eszmény nélkül a nevelői munka homályban botorkál, ideiglenes és esetleges célokra irányuló tevékenység volna, erkölcsi nevelés nélkül pedig semmi ösztönző erőt és biztósítékot sem tudna adni a tanítás eredményeinek helyes felhasználására. S ma az erkölcsi nevelés annyival fontosabb, mert az erkölcsi indítékok általános elerőtlenedésének korát éljük. Helyesen jegyzi meg Windelband, hogy a helyes gondolkodás elhanyagolása, a logikai normák áthágása csakhamar megtermi a maga káros gyümölcseit, ellenben az erkölcsi szabályok semmibe vevése egyénileg, sajnos, a legnagyobb haszonnal járhat. Innen van, hogy bizonyos ismeretek megszerzésére, gondolatainak kellő rendbe szedésére, az okoskodás hibáinak kikerülésére többé-kevésbé minden ember törekszik, de az erkölcs törvényeit, különösen a büntethetőség határain belül, milliók és milliók a legnagyobb tudatossággal lábbal tapodják.

Pauler etikai felfogása Az *etikai megismerés természetéről* írott munkájának megjelenése óta határozottabbá, tisztultabbá és következetesebbé lett. Ott, ha jól emlékszünk, a logikai és etikai értéknek teljes egyenjogúságát tanította s érvényességüket kölcsönösen egymással próbálta igazolni, itt pedig az egységes ősérték állítása felé hajlik, s ez az ősérték az igazság (300. l.). Mi is azt hisszük, hogy — legalább emberi szempontból — egyedül az igazságérték az, melynek minden relativizmustól ment föltétlen érvényessége elmondást nem tűrően, megtámadhatatlanul igazolható. Az igazság tehát az az érték, melyre — Pauler szerint — önzetlenül, feltétlenül, minden erőnkől és híven törekednünk kell (128). Az igazság kultuszának etikai célul való kitűzése mármost mintegy önként kínálkozik alapelvül az iskolai nevelésben, mert ennek egyik legfontosabb művelete épen az igazságok közlése; így már ez a körülmény nagy mértékben megadja az iskolának a lehetőséget és alkalmat az igazság

szeretetének, vágyának és tiszteletének felkeltésére és megszilárdítására. Már pedig a jelzett három erkölcsi alapszabályban gyökerezik a három etikai eszmény: a humanizmus, a kultúra, a jog és becsület, melyeknek minél tökéletesebb megvalósítására kell irányulnia az erkölcsi akaratnak (132). A humanizmus helyes emberszeretetet jelent. Ez pedig abban áll, hogy felebarátainkat jobbakká, emberhez méltó élet részeseivé iparkodunk tenni, még boldogságuk csökkenése árán is. Ez a rigorisztikus humanizmus csupán a kötelességteljesítésnek élő, kemény jellemeket követel, melyek minden körülmények közt ragaszkodnak az igazsághoz. Soha ez a követelmény reánk nézve időszzerűbb nem volt, mint jelenlegi szerencsétlen állapotunkban, amikor az iskola valóban nem ismerhet nemesebb, magasabb, magához méltóbb feladatot, mint ifjúságunkban a nemzeti és erkölcsi igazságainkhoz való törhetetlen s hajlíthatatlan ragaszkodás kifejlesztését s igazaink érvényesítésére minden áldozatra kész, állhatatos, tántoríthatatlan jellemek alakítását (133). A kultúra abban a törekvésben áll, hogy erő kifejtésünk útján minél nagyobb mértékben iparkodunk az igazságot megismerni s elismerését intézményesen biztosítani. Ez csak fokozatosan történhetik, ezért a kultúra eredményeit egyrészt meg kell védeni, másrészt az új nemzedékekre át kell származtatni. A védelmet szolgálja az állam, a terjesztést az oktatás és nevelés a maga hivatásszerű munkájával (134—135). A harmadik eszmény a humanizmus és kultúra megvalósítására törekvő emberi személy tiszteletét jelenti. Csak az ilyen, moralitással bíró, azaz az igazság szolgálatában álló emberi személy tiszteletreméltó. Ha az emberi személyt erkölcsi értékénél fogva tiszteljük, előttünk áll a becsület eszménye, ha ezzel kapcsolatban társadalmi érvényesülését is tiszteljük, a jog ideálja alakul ki (135).

Az erkölcsiség tehát nem egyéb, mint az igazsághoz mint végső eszményhez teljesen alkalmazkodó egységes cselekvésmód, illetőleg érzület. Az igazság pedig végtelen és örökkévaló; midőn feléje törekszünk, mindig új és mindig értékes életformára törekszünk határtalanul. Midőn erkölcsileg tökéletesedünk, az életnek oly magasabbrendű alakjához közeledünk, mely soha el nem múló eszmények szolgálatába állítja cselekvésünket. Ebben áll a moralitásnak mélységesen felszabadító és megnyugtató hatása, melyet a valódi emberi nagyság csúcspontjain álló egyének élete oly megkapóan tükröz vissza.

Ime egészen rövid összefoglalásban Pauler etikai tanításának lényege. Mint minden filozófiai felfogás, természetesen ez is kritika tárgyává tehető, de azt nem lehet tagadni, hogy kevés etikai elmélet van, melynek minden tétele pedagógiailag annyira értékesíthető volna, mint a Pauleré. Már az az alapvető megállapítása, hogy a legfőbb eszmény az igazság, melynek hirdetésére, terjesztésére, átadására van lényegében úgyszólván egész iskolarendszerünk felépítve, különösképpen pedagógiai etikává avatja Pauler erkölcsstanát. Vajha ő maga nyújtaná rendszeres formában etikájának pedagógiai következményeit!

Pauler *Bevezetése* nemcsak tartalmilag értékes mű, hanem formailag is filozófiai irodalmunk legjelesebb alkotásai közé tartozik. Fejtegetései szigorú logikai következetességgel haladnak lépésről lépésre, néha szinte a matematikai bizonyítás jellegével bírnak s ezért mindig világosak és meggyőzők. Nehézségük, melyről ismertetésünk

elején szólottunk, nem az előadásnak csekély figyelemre méltatásában, sem holmi mesterséges és nagyképűsködő filozófiai homályban rejlik, hanem a problémák természetében s mélyreható tárgyalásában. Aki előtt azonban a filozófiai kérdések területe s tárgyalási módja nem ismeretlen világ, az nemcsak haszonnal, hanem nagy gyönyörűséggel is fogja olvasni ezt a stílus szempontjából is szépen, a maga helyén lendülettel megírt könyvet.

V. S.

Baranyai Zoltán: A francia nyelv és műveltség Magyarországon. XVIII. század. Budapest, 1920. Pfeifer F. kiadása. (8-r., 175 lap) 18 K.

Egy derék vállalatnak, mely a magyar irodalom- és műveltség-történet, kritika és könyvészet köréből fog dolgozatokat közölni, I. köteteként jelent meg a címben írt mű. Az alapos hozzáértéssel, nagy utánajárással, széleskörű forrástanulmányok alapján kidolgozott munka igen jó ajánlólevél az egész vállalathoz. Baranyai, egy nagyon futó pillantást vetve a XVII. századra, a XVIII. századbeli francia hatás rajzát adja művében. E században főként a bécsi udvar hatása nyomán lassanként a főúri házakba és modernebb nevelőintézetekbe is eljut a francia nyelv ismerete és tanulmánya, a francia irodalom kedvelése; egymás után támadnak franciául levelező mágnás urak és hölgyek, s köztük gr. Fekete a nagy Voltaire dicséretét is kiérdemlő francia verseket ír. A bécsi hatás mellett a ref. teológus ifjak Genfben, egyes prot. főúri sarjak Bazelben tesznek szert francia műveltségre s lesznek itthon a francia nyelv, ízlés, irodalom ápolói s terjesztői; az előbbieik közül Péczeli József, az utóbbiak közül gr. Teleki József és Sámuel emelkedik ki. Tetőpontját éri el e hatás a francia forradalom iránti rajongással.

Szerzőnk művében, mely felerészben iskolatörténeti adattárnak tekinthető, a nyomtatott hazai és külföldi irodalom mellett számos főúri családi és közönyvtárnak rendkívül érdekes adatait, levelezését is felhasználta. De azért műve, mint első kísérlet e nemben, nem ment a fogyatkozásoktól és tévedésektől.

Lehet-e a francia nyelvnek, szellemnek és műveltségnek magyarországi hatásáról szóló munkát teljesnek tekintenünk, ha nincs benne szó Kálvinról, Bézáról, Marotról és Goudimelről, ezek magyar átültetőiről, köztük Sz. Molnár Albertről, s ha ezeknek még neve sem fordul elő? Hasonlóképen nincsen szó Ramusról, akif János Zsigmond fejedelem 1569-ben a gyulafehérvári főiskola tanárul szerettetett volna megnyerni (mint Bayle mondja: «Joannes Rex Pannoniæ Albæ Juliæ administrando magna proposita mercede præficere voluit et chirographo Regio obsignavit») s akinek logikáját Tolnai Dali János, a pataki kollégium igazgató-tanára a XVII. század 40-es éveiben az elavult Keckermannal szemben oly hévvel és nyers türelmetlenséggel kezdte tanítani; nincsen szó Descartes magyar követőiről: a XVII. század leglelkesebb magyar tanítómesteréről, a bölcsélet magyar nyelvű megszólaltatójáról, Apáczairól s nincsen szó a félszázaddal később működött ifj. Csécsi János pataki tanárról, aki már franciául is tudott. Vajjon az a körülmény, hogy a francia szellemnek és irodalomnak e nagynevű képviselői legtöbbnyire latin nyelvű műveikkel